

subjecte pogués ser coneixedor del futur que se n'esdevindrà o, dit d'una altra manera, si el subjecte pogués ser conscient de la seva intencionalitat, podriem dir que construeix una ficció en ordre a preparar-se una determinada forma de futur. Però precisament aquest futur és el que no coneix; és inconscient en l'acte de construir la narració del seu passat. Més encara, de fet, el subjecte és allò que desconeix de si mateix en l'acte present de fer del passat un encadenament causal d'esdeveniments; l'anomenem futur, i li suposem una intencionalitat. Aqueixa intencionalitat és al càrrec del subjecte, i el psicoanalista no s'hi pot afegir; més encara: la seva formació el porta a saber ignorar tot allò que es podria deduir com a futur de l'acte present de posar en paraules un passat. S'ha d'atenir a una altra lògica, en la qual enregistra el subjecte essent en la seva idealització, és a dir el subjecte tal com es constitueix a partir de "la convergència dels havent estat".¹³ Així s'ordenen els esdeveniments passats en una necessitat basada en la suposició que els encontres que ordenaren aquells esdeveniments tenen la força causal que permet la suposició omnipotent segons la qual si els encontres haguessin estat uns altres el subjecte ara fóra diferent. Sobre aquesta frívola suposició infinita es basa el lligam que el subjecte manté amb allò que ignora, i que li indica el camí de la seva causa. El subjecte de la narració dels esdeveniments de la seva pròpia existència és un subjecte inconscient o, més encara, és subjecte d'allò que li

¹³FC 255.

és inconscient. La creu del present en la qual hom pot conèixer una raó la forma el nús, que anomenem subjecte, entre allò que sap del seu passat sobre un fons d'ignorància (el que anomenem "hauria pogut ser altrament") i allò que ignora del seu futur bastit sobre el que va podent saber dels lligams causals que li són propis (i que expressa "jo sempre..."). Hi ha un déu del passat, que hauria pogut fer les coses altrament; hi ha també una divinitat (hegeliana) del futur, que pot cloure el temps amb la raó. Entre tots dos, dominat pel que diu, hi ha el subjecte i les conseqüències que se li esdevenen. Entre elles cal comptar la dessuposició del poder d'aqueixos déus, fruits només de la narració.

La continuïtat de l'anamnesi

L'exigència de paraula de què es fa ressò l'analista no dona lloc, en la seva recerca d'anàmnesi, a un mite de la continuïtat temporal en l'elaboració de la memòria. La noció de temps implicada en la presentació que fa Lacan del contingut de la paraula en la psicoanàlisi, la refereix, més que a tota altra cosa, a la història.

La història moderna es constitueix amb la renúncia a l'exigència d'una continuïtat ordenada des dels primers temps fins als nostres dies. Aquesta història no deixa de saber que en tota reconstrucció del passat hi ha un ordre imposat pel present. De manera semblant, Freud no exigeix en la rememoració una completesa; això portaria al límit irrisori

del personatge que esmerça integralment el seu temps actual en la recordança del seu passat.¹⁴ El subjecte, en el treball de l'anàlisi, és mortal: el temps de què disposa és finit, breu —encara que una anàlisi hagi d'iniciar-se com a infinita—, i el treball desenvolupat no es pot convertir en un substitut del treball assalariat normal. El pacient analitzant no pot haver-se de complaure en el procés de rememoració; cal que hi esmerci una part del seu temps; però cal més encara que la seva rememoració apunti a uns instants en què l'elecció de l'esdeveniment havia estat crucial, plena de conseqüències.

S'ofereix en aquest punt com una temptació per al psicoanalista el "mite bergsonià d'una restauració de la durada".¹⁵ En efecte, Bergson és l'autor d'una concepció del temps que podria acostar-se a allò que intentem copsar aquí. La filosofia de Bergson parteix d'una constatació: que la ciència moderna, i per tant la racionalitat contemporània, ha nascut sobre la base d'una exclusió de la temporalitat de l'ésser. Una demostració matemàtica, un teorema de la física, es presenten en una realitat instantània, fixa en un suport escrit. El concepte modern del temps està calcat de l'espai, que és mesurable, retallable, en tres dimensions. Així, considera Bergson, toca a la filosofia restituir el temps de l'ésser; i proposa per a aqueixa restitució la seva noció de la durée, la durada.

La durada bergsoniana és el temps, però "en tant que

¹⁴Es la ficció de J.L. BORGES, "Funes el memorioso", dins *Ficciones* (1944).

¹⁵FC 256.

percebut com a indivisible"¹⁶. Allò que és indivisible i permanent és la movent continuïtat del canvi que succeeix en el temps. El concepte d'aqueixa mobilitat de l'ésser en el temps pot mancar pel fet que la racionalitat conceptual està basada en l'exclusió del temps; en canvi, s'ofereix la intuïció com a mètode filosòfic per copsar-ne la veritat. Copsar la durada és tant com copsar la solidesa del canvi temporal en l'instant, en tant que aquest és un estat diferent de l'anterior i alhora li és lligat per una continuïtat bàsica i essencial.

No és aquesta la condició freudiana de la rememoració. Freud exigeix la continuïtat de l'anamnesi, però des d'una altra perspectiva. Cal singularitzar l'oblit a través de la rememoració. El símptoma comporta una forma universal d'esborrament del passat; el subjecte s'hi anonimitza, segueix les galeries social o associament reconegudes que fixen el seu lloc. Cal, si ho vol el subjecte, posar-lo en qüestió, aqueix lloc. A tal fi, li toca modular-se en allò més particular, constituir un record singularitzat que no pugui ser indiferent a aquell qui l'enuncia i que exigeixi un nou oblit, amb el fruit d'una altra generalització.

No es tracta doncs de la resolució d'una anamnesi en la seva continuïtat, sinó de trobar una certesa de memòria que hauria mancat al subjecte. En el que coneixem del procediment freudià veiem que l'interès va cap a uns punts precisos, alhora que queda negligit tot un llenç de la rememoració; en

¹⁶H. BERGSON, La pensée et le mouvant (1934), pàg. 166.

general el que sembla buscar-se és, sobre allò que és cabdal, una decisió diferent de la del subjecte.

És el que podem observar en l'exposició que fa d'un cas singular —com tots, d'altra banda— de la seva pràctica.

L'home dels llops

Cap al 1910 un jove rus, que patia greus trastorns, visità Freud a fi de seguir un tractament amb ell; l'any 1918 Freud va publicar una part del seu historial.¹⁷ El cas presenta una bona quantitat de singularitats, però Freud presta un interès especial en un tema que feia un cert temps que el preocupava, i era de quina manera els adults refereixen somnis infantils que puguin recordar, i si la interpretació d'aquests somnis "autoritza la deducció que els somiants van ser, durant la seva primera infantesa, espectadors d'un comerç sexual".¹⁸

De fet, el problema de Freud era un problema d'historiador, consistent a examinar de quina manera es podien enregistrar certs fets en l'inconscient. La hipòtesi de Freud era que el subjecte havia de recordar inconscientment determinats esdeveniments importants en els quals, en el moment de produir-se, havia participat sense saber-ho. Passat un cert temps, i per circumstàncies que calia escatir, els

¹⁷S. FREUD, "Aus der Geschichte einer infantilen Neurose" (1918b(1914)); conegut com el cas de "l'home dels llops".

¹⁸S. FREUD, op. cit., SFOC 27, pàg. 5.

records obtenien una nova construcció, que es podia posar de manifest, per exemple, a través de somnis. I entre aquests esdeveniments n'hi havia un que, si s'havia produït, havia de tenir un lloc especial entre tots: ser testimoni d'un coit entre els pares. Si tenim en compte que en una situació com aqueixa es posa en acte un desig que cal posar en sèrie amb el mateix del qual depèn l'existència del subjecte, el fet ha de resultar d'especial complexitat, i segurament ser inenarrable. Però això no vol pas dir que el subjecte no en tingui cap classe de vivència. Potser és molt petit, segurament encara no enraona, però ell hi és, hi és comptat, tal com ho fou en la realització de l'acte d'amor que li donà la vida. Quan l'infant parli, allò vist tan complex serà difícil de narrar, de recordar, d'historitzar. Però un desig de saber, desvetllat per algun fet actual, pot portar el subjecte a tornar a l'escena, perquè en ella continua viva, fantasmàticament, la fórmula de la seva existència.

Ara bé, un fet cabdal com aquest no es rememora així com així; en el cas de l'home dels llops, per exemple, el veiem retornar en un somni posterior, als quatre anys, quan el subjecte disposava de nous elements simbòlics, i ho fa sota la forma d'un somni angoixant. Aquest retorn resulta inoblidable per sempre més: alhora indeleble i freturós d'interpretació.

En aquest mateix cas, veiem quin és el treball d'historització que fa Freud, de quina manera busca la prova de la certesa de la seva interpretació en l'exactitud de les dates. En aquest sentit, la primera cosa que fa Freud en l'exposició del cas és anar ordenant històricament la vida

infantil del pacient segons les discontinuïtats recordades. La més important és l'esmentat somni als quatre anys, i en el qual uns llops blancs, des de dalt d'un arbre, miren el subjecte des de l'altra banda de la finestra del seu dormitori. L'anàlisi porta a trobar en aqueixos llops blancs la representació del propi subjecte quan era un infant en l'acte d'observar dues figures vestides amb roba blanca que, en una tarda calorosa d'estiu, sense mirar gaire el que fan, ni qui els veu —"el nostre fill és tan menut que no s'adonà de res, devien dir"—, estan fent l'amor damunt del llit; a més, un dels dos està en la mateixa positura que el llop que hi ha en un llibre d'il·lustracions sense llegenda i amb el qual sa germana es complau a fer-li por de debò.

Saltem ara la interpretació del somni i anem a la investigació història del fet suposadament representat. Primer de tot hi ha el moment de la contemplació. El subjecte era molt petit; pel que es pot deduir, l'escena passava a l'estiu; per tant, com que havia nascut el dia de Nadal, l'home dels llops devia tenir o bé un any i mig, o bé sis mesos. Freud considera més probable la primera opció (Lacan en algun lloc no exclou la segona). Sí, a un infant tan menut se li pot atribuir una contemplació així; sempre i quan s'entengui que en aquell moment no produïa la seva plena significació. L'escena havia de romandre hivernada, com una llacuna en la memòria, a l'espera les representacions que li donessin un lloc. Això succeïria al llarg de la infantesa del subjecte, i el moment culminant de la simbolització havia de ser el somni dels llops, motivat per un altre fet nou.

Tornem a l'esdeveniment. El nen, de sis mesos o d'un any i mig, estava adormit, malalt; era l'hora de la migdiada. Es despertà i "va ser testimoni d'un coitus a tergo repetit tres vegades; va poder veure els genitals de la mare així com el membre del pare, i comprengué el fet així com el seu significat."¹⁹ Però, i això és el més important, aqueixa comprensió està sotmesa a una reserva; tal com Freud afegeix en nota: "(...) va comprendre (el fet) a l'època del somni, als 4 anys, no en l'època de l'observació".²⁰ Durant anys l'esdeveniment va romandre incomprès però enregistrat; de fet, l'infant no recordava el que havia passat, perquè una memòria requereix una representació, una forma que permeti d'arxivar-la; i alhora sí que el recordava, perquè més tard li va venir, sense que se li afegís cap informació externa. Durant anys no tingué cap imatge que li permetés de passar l'esdeveniment al discurs parlat; no arribava ni a la forma que ens fa dir coses com "no ho sé explicar" o "no hi ha paraules per expressar allò que vaig veure". Situant-nos en el moment dels fets, hauríem de dir que, passats els anys, gràcies al somni, l'infant -el subjecte- "haurà estat" testimoni d'alguna cosa que ara mateix no té cap mena d'explicació. Abans del somni la cosa no té encara temps ni mode verbal; o només té ficticiament aquesta del futur compost (o futur antérieur, com diu la gramàtica francesa). La conjugació de l'esdeveniment en el somni passa amb el somni a un pretèrit deslliurador; però

¹⁹Ibid., pàg. 37.

²⁰Ibid., pàg. 37, nota 11.

que exigirà les modulacions de la interpretació per ser-ho del tot. Veiem també aquí com el temps es lliga amb els modes del verb.

Tal com diu Freud a la nota esmentada, "quan comptava un any i mig rebé unes impressions, la comprensió de les quals, amb efecte retardat (*nachträglich*), li va ser possibilitada en acabat, a l'època del somni, gràcies al seu desenvolupament, a la seva excitació sexual i a la seva investigació sexual".²¹ Als quatre anys, un nou interès actual —la curiositat per allò sexual— desvetllà aquella vivència passada. Tenim així el pont entre el fet sense la seva comprensió —el que anomenem l'esdeveniment— i la comprensió com a atorgament d'una significació al fet, atorgament causat pel nou ingredient afegit. El somni és així una primera historització —la primera de fet—; en el sentit precisament que allò que defineix la història és el fet de ser fruit d'un esdeveniment actual que obliga, per a la seva comprensió, a donar alguna significació a uns nous esdeveniments passats.²²

²¹Ibid., pàg. 37, nota 11.

²²Podríem completar l'examen de l'esdeveniment amb un component de subjectivació. Primer de tot, el subjecte és a l'escena, com a mirada d'espectador; però això no basta per constituir l'escena en esdeveniment. El que fa crucial l'escena és hi és particip, encara que no sàpiga a tall de què. Quan té tres anys i mig, es masturba i rep de la dida una amenaça de castració; amenaça de per si adreçada a ell i al seu narcisisme, feta amb la intenció que es quedi gravada en el més íntim del subjecte, inoblidable. Amb això reinterpreta, no el sentit de l'escena, sinó quina fou la seva participació en l'escena: la castració com a condició prèvia a ser amat pel pare. Almenys aquesta és la realitat que li presenta la cara de satisfacció de la mare en l'escena del coit. A partir d'aleshores el subjecte té dos camins per triar. O bé lluita entre donar-se una satisfacció que exigeix la seva castració i la seva necessitat narcisística de no deixar de posseir l'òrgan del gaudi. O bé decideix una nova realitat, segons la

L'inconscient no té història, ni és un arxiu, però pot portar un fet passat a la dimensió del "ja hi era, però no havia pogut encara significar-se". Les marques deixades en l'inconscient no s'esborren ni es classifiquen, passen a la significació si es desvetlla allò que en fou la causa.

El subjecte de l'inconscient viu en l'espai que hi ha entre un present necessitat de tota classe d'esdeveniments passats i un passat que es constitueix en el present com una resistència a la significació; és a dir, en el camp de la història. Una neurosi infantil com la de l'home dels llops passa a la història a través de la paraula proferida en l'anàlisi, perquè en ella s'historitza —és a dir es fa comprensible per a la generació del pacient adult i en els termes de la seva quotidianitat—, alguna cosa que mai no tingué comprensió.

El passat pur no és altra cosa que el suport d'unes discontinuïtats (marques de manques de significació) que un esdeveniment posterior obliga a reactivar com a causes de significació. El problema vé donat pel present; per ell mateix és incomprendible, "traumàtic"; és la presència mateixa de l'ésser, del da-sein que presentifica l'abim de l'existència. Només una reactivació d'allò que tot i essent ja passat, oblidat, "assumit", roman com a esdeveniment (és a dir, conservant la seva potència de ser incomprendible en si i per a si) apareix com a possibilitat d'un sentit nou exigit pel present.

qual existeixen dos sexes diferents.

Una altra projecció, i ben diferent, és la del futur. En efecte, només una idea infundada de futur, una fe que el present deixarà de ser-ho i que la pre-visió es realitzarà o es podrà realitzar, pot incloure's en el present com a projecte.

Només allò que com a passat roman actiu i incompreensible junt amb la il·lusió que el futur és, permeten de suportar allò que com a abim d'absurd és el present. El present és el terme que ens fa possible copsar en el temps això que és, que és aquí, que és ara-i-aquí. Allò mancat de sentit del passat i l'únic esdeveniment futur segur -la mort d'allò que és viu- posats en conjunció conceptual, poden posar de relleu allò que com a no oblidat encara és en el fonament del present existent.

Aquesta tensió és la que Freud va copsar amb el seu concepte de la pulsio entesa com a pulsio de mort. Aquest concepte, en el límit d'allò racional, significa que tant poc com hi ha un concepte de la vida n'hi ha un de la mort. Vida i mort apareixen lligades com el coix i el cec del conte, que junts fan un home sencer. La pulsio de mort freudiana significa que la mort només permet d'establir el temps com un continu en el concepte perquè lliga el present mancat de sentit amb el passat com a promesa de sentit i amb el futur de la certesa buida.

Sobre aquesta realitat es construeix la història: exigència de significació, promesa de sentit i acte del subjecte. El subjecte sap que entra en allò que serà història, amb què creu sortir de l'absurditat del present condemnat a

l'oblit. La pulsíó de mort obliga a fer esdevenir-se l'esdeveniment, pont entre el registre de la història i l'esdeveniment per negació que és la mort. El passar a la història de l'esdeveniment és la necessitat de la pulsíó de mort.

El temps lògic

Freud ens posa doncs en la dimensió d'un temps en el qual la realització de l'ésser —d'allò definitivament en el temps— és en espera, en alguna classe de posposició. No es tracta solament del fet que entre una proposta i la seva realització hi hagi un temps d'espera durant el qual l'ésser es diria en futur; tampoc no es tracta, com dèiem més amunt, de la tensió natural a la realització de l'ésser en l'instant, obligada per la diferència entre temps i ésser. Es tracta del fet que la realització subjectiva de l'asseveració de l'ésser depèn d'una modalitat temporal específica que no existeix a la natura. Existeix un temps pròpiament del subjecte, i en aquest temps rau una forma veritable d'alteritat, és a dir, una alteritat en la qual el subjecte es regula per copsar la seva pròpia veritat.

Lacan proposa, per explicar la relació entre el subjecte i el temps de l'asseveració de la seva veritat, un apòleg que és alhora un problema subtil de lògica.²³

²³J. LACAN, "Le temps logique et l'assertion de certitude anticipée. Un nouveau sophisme" (1945).

Veiem per començar una situació en la qual se separen la paraula i el subjecte. Hi ha una veu, que sembla saber el que diu, i que dóna una indicació sobre què han de fer tres subjectes, que seran muts fins al final, quan estaran obligats a parlar, tant com fins llavors estaven obligats a callar. L'apòleg és aquest: a tres presoners se'ls oferereix la llibertat d'un d'ells; el joc ha de permetre de triar-lo. El director de la presó diu als tres:

"Aquí presents sou tres. Aquí hi ha cinc discos que només són diferents pel color: tres són blancs, i dos són negres. Sense fer-li conèixer quin hauré triat, fixaré a cadascun de vosaltres un d'aquests discos entre les espatlles, és a dir fora de l'abast de la seva mirada (...). Amb això tindreu tot el lleure per considerar els vostres companys i els discos que cadascú mostrarà que porta, sense que us sigui permès, és clar, de comunicar-vos l'un a l'altre el resultat de la vostra inspecció. Cosa que d'altra banda el vostre interès interdiria. Perquè el qui haurà de beneficiar-se de la mesura alliberadora de què disposem serà el primer que pugui concloure'n el seu propi color.

Però a més caldrà que la seva conclusió estigui fundada en motius de lògica i no solament de probabilitat. A tal efecte, és convingut que, així que un de vosaltres estigui disposat a formular-ne una, franquejarà aquesta porta a fi que, pres a part, sigui

jutjat per la seva resposta."²⁴

La situació es completa amb la fixació a les esquenes dels presoners dels tres discos blancs, sense fer ús dels dos negres. Una primera descripció de la situació sembla simple: els presoners es passegen una mica tot considerant-se l'un a l'altre, fins que surten tots tres alhora, disposats a donar l'explicació de la seva decisió de sortir. Cada presoner diu el mateix.

Per a l'explicació atribuïm noms -A, B i C- als tres presoners. Tota la dificultat rau en el fet que, no solament hom atribueix raonaments a un altre, sinó que aquests raonaments tenen com a objecte els raonaments del tercer. Podem considerar, per començar, el raonament que fa un dels tres fixant-se en l'acció dels altres dos. Podem, en acabat, considerar també el raonament dels dos sobre el conjunt dels tres. Finalment podem considerar la vertadera subjectivitat en joc que, bo i inconscient per a cadascun, essent com és de pura lògica no deixa de dominar la situació.

A, en sortir, parla i s'explica: "Si jo, A, fos negre, aleshores per exemple B hauria raonat: «A negre, C blanc; si jo, B, sóc negre, C conclou: 'Blanc' i surt. Però C no surt; això vol dir que no pot concloure. Per tant jo, B, sóc blanc» i surt. El mateix raonament es podria atribuir a C. Però cap dels dos no surt. Per tant jo, A, no sóc negre: sóc blanc. Per això he sortit."

²⁴J. LACAN, op. cit., pàg. 197.

Observem el joc de cometes amb què incloem un raonament dins l'altre (A: "... B: «... C: '...'»"). Aquest raonament sembla correcte; és potser difícil, però sembla consistent; i de fet ho és. Però suscita molts problemes. El primer és que A aïlla B i C; els atribueix uns raonaments sense fixar-se que B i C respectivament poden fer el mateix amb els altres dos. El raonament d'A només s'entén si ell mateix s'exclou de l'acció que emporta tots tres.

Hem vist com A inclou en el seu raonament, no solament els pensaments suposats de B i de C, sinó la llur acció, que és que, havent fet aqueixos raonaments suposats, ni B ni C no fan el pas de sortir. Això confirma A en la seva certesa. Ara, si pensem que no solament B i C són intercanviables, sinó A, B i C, ens adonarem que l'acció atribuïda a B i a C —que no surten— és falsa: de fet surten tots tres, i ho fan sobre la base de raonar com els personatge que diem A, no pas sobre la base dels raonaments suposats en el personatge que anomenem B. Així, si tots tres surten, el raonament que hem escrit en nom d'A no es pot sostenir. Lacan diu: és un sofisma, que es presenta com un error lògic, i que soluciona un problema filosòfic tal com es presenta en un moment de la història. És impossible, doncs, la conclusió del cas?

Seguint Lacan, tornem enrere, a les condicions del problema. En aquest examen cal considerar tres moments diferents, que donen tres modulacions temporals també diferents. El que presenta Lacan com a discussió del sofisma és tant una successió de passos en la deducció, com el destriament de tres espècies diferents del gènere temps.

(1) Recordem que A basa la seva deducció de que és un blanc entre altres coses en el fet que B s'hauria convençut de ser un blanc en veure que C no surt i roman a l'expectativa. Però B i C són intercanviables; així, allà on en el raonament que hem referit A diu "C no surt; això vol dir que no pot concloure" també podríem dir "B no surt; això vol dir que no pot concloure". De fet, doncs, cap dels dos no pot concloure. És una situació embarassosa: l'altre no fa res, el valor decisorí de la seva acció desapareix, i el raonament s'anul·la.

Ara bé, aquesta situació d'indecisió de B i de C no es dona perquè això succeïria només si A fos negre, i aquest no és el cas. En el cas que A fos negre, estant B i C en idèntiques condicions, l'única cosa que els donaria la convicció de ser blancs no fóra pas el fet que l'altre (C o B) no sortís; plantejada en aquests termes (sortir/no sortir) ja hem vist que la deducció fracassa. La deducció se sosté només si B o C es fixen en què cap dels altres dos —C o B— no surt el primer. Aleshores probablement tindrien una vacil·lació en veure's mútuament sortir, però aquesta hesitació mateixa els convenceria definitivament de ser tots dos blancs. Ara, aquesta hesitació no es produeix, perquè ni B ni C no estan veient un negre i un blanc, sinó dos blancs.

(2) Tornem doncs ara al punt de vista d'A. Ell dedueix que si ell fos negre els altres sabrien de seguida que eren blancs i sortirien, cosa que no fan. Però quan forma aquesta

idea i en conseqüència "és mogut per ella",²⁵ s'adona que els altres també es mouen, cosa que desfà la seva conclusió. Tornem a ser en un atzucac? De fet no, perquè aquesta aturada simultània de tots tres, que no és cap element de la deducció lògica sinó un fet real, dóna a cadascun un nou element que permet de concloure. En efecte, A pensarà que si fos negre els altres dos haurien hagut de tirar endavant sense aturar-se, o bé, d'aturar-se, haurien hagut de sortir abans que ell. Com que el veuen blanc, això no ho fan pas: tots tres s'aturen alhora i alhora tots tres conclouen que són blancs.

(3) Ara, algú podria objectar encara que aquesta vacil·lació es reiteraria indefinidament, i que faria impossible la conclusió. De fet, no; perquè si A fos negre, després del moment d'hesitació, B i C no s'haurien aturat en el pas de sortida. Tal com hem dit, una vacil·lació dóna als actors del fet una dada real nova, que els porta a fer un nou pas endavant, no solament per sortir, sinó també en la deducció.

Així doncs, resumint la situació, el que succeeix és que tots tres es miren un instant, fan un pas per sortir alhora, s'aturen, i això dóna a tots tres la convicció que necessiten per concloure, amb què surten també alhora. I en sortir donen una argumentació parcial, de la qual exclouen, com si no se n'haguessin adonat, el moment de vacil·lació. Mentre que l'explicació que dóna Lacan en la seva anàlisi és feta, no des del punt de vista dels tres actors, sinó de la lògica pura i

²⁵Ibid., pàg. 200.

com separada de la situació, aquells qui intervenen només en tenen una visió parcial.

Es podrien interpretar els fets considerant que tot es resumeix a donar als dos moviments de sortida i a la vacil·lació que els separa el valor d'un signe, la transmissió d'una informació nova en un estadi de la deducció. Potser sí. Però el que aquí compta, i el que posa en relació aquesta fàbula amb el cas de l'home dels llops que hem vist en l'apartat anterior, és que es tracta d'una informació que es transmet sense que ho sàpiguen ni els qui la donen ni els qui la reben. El seu valor és purament subjectiu precisament perquè en part és insubjectivable; produeix efectes reals sobre els participants, sense saber.

De fet, allò que no pot deixar de ser inclòs en la deducció no és de cap manera allò vist com a senyal, sinó el temps mateix. El temps no és aquí un substracte indiferent per damunt del qual els esdeveniments se succeeixen igual com el full de paper sosté l'escriptura. Allò que aquest sofisma posa en evidència és que en l'ordre del subjecte el temps es modula de maneres diferenciades. No és pas el mateix, un instant en què hom copsa una evidència, el temps en què hom medita suspès a una conclusió que no arriba, o el moment de la l'acció precipitada i necessària que ha de donar raó d'una deducció. El subjecte no es desplega en un temps inert; l'objectiva en diferència. El temps del subjecte és discontinu, i no solament perquè el rellotge el mesura.

Lacan dedueix del seu sofisma lògic tres modulacions

diferents del temps:²⁶ (1) l'instant de la mirada, (2) el temps per comprendre i (3) el moment de concloure. Aquests tres modes fan sèrie només perquè cadascun d'ells inclou l'altre o els altres precedents. Una asserció sobre sí (3) comprèn una intuïció objectiva (2), la qual conté una exclusió lògica (1) que la precedeix. O també: l'evidència (1) es complica en intuïció (2), i totes dues entren en el judici (3).

Allò que en primer lloc es modula temporalment per al subjecte de la situació és una evidència instantània, de la mateixa estofa temporal que la incitació a ser el primer donada per la veu exterior als subjectes. És la mateixa temporalitat de la deducció banal i lògica a partir de les dades del problema: "si veig dos negres, aleshores sóc blanc". En el cas que el subjecte veiés això, la seva conclusió fóra instantània, és a dir, exclouria el temps per comprendre i fins i tot el moment de concloure. Es tracta d'un temps de subjectivació "impersonal",²⁷ com tantes en fem correntment. Fóra gairebé un instant zero, sense temps; només cal un instant per veure els altres per tenir l'evidència que, de fet, no hi ha incògnita en aquest punt de la deducció.

Si el problema dels tres presoners és ric i interessant és perquè no es resol en l'evidència i força el subjecte del que es tracta a un segon pas, i en acabat a un tercer. Com que la condició de l'evidència no es dona, cal continuar, si és

²⁶Resumo aquí el que Lacan detalla a l'article citat, pàgs. 207-213.

²⁷Ibid., pàg. 205.

que hom vol obtenir una asserció sobre sí. Aquest segon moment recull allò que els subjectes havien pogut dir sobre els motius que els impulsaven a sortir provistos d'una conclusió; errònia en part, com hem dit. "Si jo fos negre, els dos blancs que veig no trigarien pas a reconèixer-se com blancs".²⁸ Es tracta d'una intuïció gràcies a la qual el subjecte objectiva alguna cosa més que les dades de fet, l'aspecte de les quals li és ofert en els dos blancs. És un temps d'espera, la suspensió de la qual depèn d'alguna cosa que es desenvolupa en altri, i per això no pot preveure'n el moment en què acabarà. La comprensió del subjecte és espera de la meditació de l'Altre (representat aquí pels altres dos el pensament dels quals se suposa). Cadascun dels altres dos subjectes és en un pensament que té la forma següent: "Si l'altre encara medita, és que sóc un blanc." El subjecte que inclou el temps per comprendre dels altres dos se sotmet a una incògnita radical, perquè remet al temps de l'altre de l'altre.

Així, suspès en allò que es desenvolupa en l'altre, i precisament per això, al subjecte no li queda més remei que concloure. Es diu: "M'apresso a afirmar-me que sóc un blanc, per tal que aquests blancs, considerats així per mi, no se m'avancin a reconèixer-se com el que són."²⁹ Per més fictícia que sigui la suposició del raonament dels altres, el subjecte ha d'afanyar-se a concloure, és a dir, a tirar endavant, perquè passat el moment ja no en tindrà ocasió, ni ell ni els

²⁸Ibid., pàg. 205.

²⁹Ibid., pàg. 206.

altres. Però aquesta darrera possibilitat és exclosa, perquè donada l'avinentesa, sempre hi ha una conclusió, sempre hi ha una posició del subjecte. El joc de les tres temporalitats conclou amb aquella que les resumeix i les necessita.

Acabarem sobre aquest punt dient que la certesa del subjecte, que forma part d'allò que és, depèn d'un raonament una part del qual es desenvolupa en un altre lloc; raonament que el porta no solament a dir "sóc" sinó a qualificar aqueix ésser (en l'apòleg com a "blanc") i que incideix en ell a través de la modulació temporal. La idea del subjecte és el temps de l'espera; l'ésser és el temps de l'altre objectivat en evidència, intuïció i judici. No hi ha idea del subjecte sense temps.

2a Secció

L'emergència de la veritat en el real:

La intersubjectivitat

El mètode: l'assumpció pel subjecte de la seva història

Tal com hem vist, l'emergència de la veritat suposa un subjecte, no solament per tal que en tingui esment, sinó perquè n'és la condició. Si la paraula és el lloc de naixement de la veritat, el subjecte és allò que permet de considerar la paraula en una dimensió real. Lloc d'inscripció, submissió a allò que ha estat dit, legislació en allò que es diu, efectes de tot allò que no se sap que es diu quan hom ho diu, causa d'un continuar dient —més, més encara—: el subjecte ho és de la paraula.

En la psicoanàlisi, la paraula és al servei, no d'una recreació del subjecte, sinó d'una nova acceptació per part del subjecte d'una realitat creada en el seu dir.

I aquesta realitat, com hem vist en una primera aproximació, és la veritat històrica que al subjecte li correspon d'assumir. La paraula té un valor constituent en la psicoanàlisi pel fet que està de manera especial adreçada a l'altre. En una construcció històrica és constituït un objecte que, per les raons que hem dit pàgines enrera, el subjecte no pot allunyar de si: es tracta d'ell, i ho ha elaborat ell. Una

manera de procedir així és una cura que el subjecte té d'allò que ell és. El subjecte no es pot limitar a ser com l'inanimat, sinó que és en la mesura en què pot oblidar algunes de les coses que va saber en allò que l'altre li deia, li feia, li expressava. Allò que, de lluny o de prop, vé al subjecte, i ell ho ha de fer seu; millor dit, ho ha de fer ésser. Sense historitzar-ho no ho pot oblidar; historitzat, esdevé un nou llast. Però aquest llast el pot acceptar; seguint la metàfora marina, pot facilitar la seva navegació.

Història i veritat. II: La construcció

Ja hem vist en el capítol precedent una manera segons la qual Lacan presenta la història com a temps subjectivat, a partir del naixement de la veritat en la paraula. Ara ens presenta una segona concepció de la història, aquella que la constitueix com a emergència de la veritat en el real. No solament una veritat que neix, sinó que s'imposa i per tant s'oblida. Es tracta exactament del mateix que la filosofia ha perseguit sempre, és a dir, la construcció, en uns termes actuals, intel·ligibles per als contemporanis —és a dir en termes de veritat—, de la llei que ordena allò real. Preveure allò real, vet aquí el fi de la filosofia. No direm que no l'encerti.

El que diem podria servir per situar la psicoanàlisi, per contrast, com a mètode. Un mètode serveix per situar les coses que cal fer servir per arribar a una fi. La psicoanàlisi, en

contrast amb la filosofia, no pretèn pas saber la llei d'allò real, sinó fer possible, sobre la base d'allò real, una nova subjectivació de la llei. El real que pren en compte no és el de la infinitud del cosmos ni el de la vanitat de l'existència, encara que els pot incloure. La psicoanàlisi té tractes amb allò real que fa que, ara i aquí, estem en presència d'un subjecte; no el subjecte mateix, sinó allò que fa del seu origen un problema, també per a ell.

La psicoanàlisi consisteix a realitzar, en un àmbit delimitat i amb uns mitjans determinants, certes operacions. Teoria artesanal, on l'eina és la paraula. Tal i com una eina actua sobre una matèria, la paraula confereix sentit a les funcions de l'individu; el subjecte no solament fa sinó que diu -s'ho diu, almenys- que ho fa. Allò que un individu toca, se subjectiva per la via del sentit. Però la seva paraula no adquireix el valor d'autenticitat exigít per tot treball humà fins que hom no li dóna la seva dimensió de discurs, és a dir, un valor de bé que pugui circular, que pugui ser reconegut més enllà de la individualitat del subjecte. Això estén el terreny de l'acció psicoanalítica molt més enllà de l'espai creat per dos que enraonen.

D'allò que s'enraona, entès en el camp en què circula en una comunitat definida com a humana, per vincles establerts discursivament, hi ha un producte indestructible, que és l'operació de la història.

Hem vist al capítol precedent la història com a mite; en el pròxim veurem la història com a ideal. Aquí, el nostre objecte és la història, en la més senzilla de les seves

formulacions, com a construcció. En un petit article de 1937 titulat precisament "Construccions en l'anàlisi"¹ Freud va presentar la tasca del psicoanalista molt pròxima a la feina de l'historiador. Si els símptomes i les inhibicions del subjecte en l'anàlisi es mostren com a substitut d'alguna cosa marcada amb un singular oblit, si allò oblidat és un desig —que per causa de l'oblit no troba expressió—, el record fóra la fi de la cura. Ara: així com un record total no existeix, tampoc no es dóna una reconstrucció històrica absoluta, amb tots i cadascun dels detalls. La història construïda significa l'acceptació del temps actual —del seu projecte i de les seves limitacions— tal com és introduït en el passat. L'ara és també un temps històric, perquè no podem fer altra història que aquella que és en el temps: avui sabem això. El temps passat és matèria prima, i l'edificació actual no sap quina podrà ser demà.

El mateix passa amb la formulació del desig: sempre inconscient, la seva fórmula serà avui construcció. Però el seu contrast amb la veritat sembla sempre revisable, i amb això sembla introduir en l'anàlisi la condició de no terminar mai. Però això fóra el mateix que dir que no hi hauria història totalment vertadera fins a la fi dels temps. La cura cuida caure en el parany del temps immortal; ha de saber que li basta una construcció, digna per a, posem pel cas, uns cent anys.

Una història autèntica —amb sentit, plena de realitat,

¹S. FREUD, "Konstruktionen in der Analyse" (1937d).

vertadera en el temps- basta doncs per donar fi a la marca d'un desig. Potser entre la construcció de símptoma i la història construïda la diferència no és immensa. Potser la psicoanàlisi no és més, tot comptat i debatut, que una cosa modesta, una petita reformació de la veritat del subjecte, just fins al punt de donar-li curs legal amb circulació garantida. Una història posada en unes paraules que l'entrin en el discurs: així, com a valor publicable, l'assumeix el subjecte.

D'acord amb aquesta segona idea de la història, la disciplina del mètode s'escandeix en tres termes: el subjecte és en una posició constituent; en aqueixa posició allò constituït és la història; i no hi ha possibilitat de polaritzar allò constituent i allò constituït sense incloure l'inconscient com a possibilitat parada a l'acte que ha de venir, i a la mercè de l'atzar.

La posició constituent del subjecte

Una obra francesa clàssica de semàntica dóna a Lacan l'argument del primer pas del mètode. Damourette i Pichon dedicaren molts anys a escriure els set volums de Des mots à la pensée.²

Entre els elements essencials del llenguatge, Damourette i Pichon consideren una posició subjectiva, de la qual les

²J. DAMOURETTE i E. PICHON, Des mots à la pensée (1911-1940).